

УДК 61:03-13/768-5

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНО- ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Лі Цін, аспірант кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університету імені А. С. Макаренка.

ORCID: 0000-0002-0881-045X

E-mail: ancin6877@gmail.com

У статті досліджено проблему формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Мета статті полягає в обґрунтуванні моделі формування досліджуваного утворення. Методологічну основу дослідження становлять діалектична та системна методології, що застосовують у галузі педагогічних досліджень. Використано загальнонаукові та логічні методи аналізу, синтезу, індукції й дедукції, історичного і компаративістського дослідження проблеми. Доведено, що впровадження моделі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва сприяє оптимізації досліджуваного процесу.

Ключові слова: модель; моделювання; готовність; професійно-творча самореалізація; художньо-педагогічна діяльність; фахова підготовка; майбутні вчителі образотворчого мистецтва; образотворче мистецтво.

THEORETICAL SUBSTANTIATION OF THE MODEL OF FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL AND CREATIVE SELF-REALIZATION OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

Li Qing, Postgraduate student of the Department of Pedagogy, Sumy Makarenko State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-0881-045X

E-mail: ancin6877@gmail.com

The article examines the problem of forming readiness for professional and creative self-realization of future teachers of fine arts. The purpose of the article is to substantiate the model of formation of the studied formation. The methodological basis of the study are dialectical and systematic methodologies used in the field of pedagogical research. General scientific and logical methods of analysis, synthesis, induction and deduction, historical and comparative research of the problem are used. This model includes following aspects: setting the purpose of the study and its objectives – the target unit; components of readiness for professional and creative self-realization (motivational and orientational, cognitive and active, subjective) content block; didactic principles (professional orientation, scientificity, optimization, emotionality of the pedagogical process). Moreover, it includes pedagogical conditions on which the experimental method of forming readiness for professional and creative self-

realization (actualization of the value attitude of future teachers of fine arts to artistic and creative activity; organization of self-improvement of future teachers-artists in the context of future professional activity; creation of reflective-educational environment educational process HEI) are based. Methods, forms, technologies and means aimed at increasing the level of readiness for professional and creative self-realization of students are presented in technological unit, that is followed by the expected result of the study. It is proved that the introduction of the model of formation of readiness for professional and creative self-realization of future teachers of fine arts contributes to the optimization of the research process.

Keywords: *model; modeling; readiness; professional and creative self-realization; artistic and pedagogical activity; professional training; future teachers of fine arts; fine arts.*

Сучасна вітчизняна педагогічна наука звертає увагу на провідну роль освіти в розвитку активної особистості, наділеної яскравою індивідуальністю, здатною до цілеспрямованого і свідомого самовдосконалення, до вільного життєвого самовизначення та творчої самореалізації у професії. Динамізм, масштабність та глибина соціально-економічних змін у всіх сферах життя і діяльності людини об'єктивно вимагають перетворення будь-якого освітнього закладу в інститут відтворення та створення культури як системи, що розвиває технології творчості. При цьому ніякі перетворення та інновації не можливі без переосмислення змісту процесу підготовки вчителя як носія наукового знання і культурно-історичного досвіду нації. У зв'язку з цим, великого значення набуває розробка нових підходів у професійному навчанні й вихованні, зокрема в системі професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

Пошуки шляхів удосконалення змісту підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва як просвітників широкого гуманітарного профілю, створення системи фундаментального розвитку їхньої особистості в усьому багатстві інтелектуальних, емоційних і творчих якостей ведуться в межах розробки методологічних основ образотворчої освіти: теоретичні аспекти художньо-творчої компетентності особистості розглядає О. Семенова; дослідження поняття «готовності до діяльності» здійснено в наукових доробках О. Асмолова, І. Кона, С. Рубінштейна та ін. Питанням готовності до педагогічної діяльності присвячені дисертації М. Ковальчук, А. Линенко та ін. Проблема формування творчих здібностей майбутніх учителів активно розроблялася В. Кан-Каліком, Г. Костюком, О. Леонтьєвим та ін.

Проте здійснений ретроспективний аналіз щодо проблеми формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до професійно-творчої самореалізації дає підстави констатувати, що висвітлювана проблема залишилася поза увагою у цілісному науково-педагогічному дослідженні.

Метою статті є обґрунтування моделі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Відомо, що моделювання – це науково обґрунтована теорія побудови і реалізації моделей, які дають можливість досліджувати природні та суспільні процеси і явища. За своєю суттю модель представляє умовне зображення об'єкта, відбиваючи його специфічні характеристики, без яких не можливе проведення дослідження. Функція будь-якої моделі – прогностична, без якої є недоцільною її побудова з метою теоретичного та практичного використання [4].

За характером моделей виділяють знакове та наочне моделювання. Так, у першому випадку в ролі моделей служать формули, креслення, схеми тощо. У другому –

модель відтворює певні функціональні, динамічні, геометричні, фізичні характеристики об'єкта.

Таким чином, моделювання належить до методів наукового дослідження, яке знаходить широке застосування й у педагогічній науці. Інтеграційне за своєю природою, воно дає можливість в педагогічному дослідженні об'єднати теоретичне й емпіричне, об'єднуючи в процесі вивчення педагогічного об'єкта експеримент з побудовою наукових абстракцій та логічних конструкцій.

Під моделлю формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх педагогів-художників розуміємо *цілісну структуру, яка містить мету та завдання навчально-виховного процесу, компоненти та критерії об'єкта дослідження, принципи, педагогічні умови, методи, форми й засоби реалізації, що сприяють досягненню поставленої мети, та взаємозв'язки між ними. Модель формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва створена на основі відбиття її суттєвих характеристик та внутрішньої побудови.*

Так, **цільовий блок** моделі складає мета досліджуваного процесу (формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва) та його завдання: забезпечення вміння майбутніх учителів образотворчого мистецтва на високому професійному рівні здійснювати художньо-педагогічну діяльність.

Змістовий блок моделі містить компоненти готовності до професійно-творчої самореалізації:

- мотиваційно-орієнтувальний;
- когнітивно-діяльнісний;
- суб'єктний.

Мотиваційно-орієнтувальний компонент виявляє стимулювальний вплив на ефективне опанування майбутніми вчителями образотворчого мистецтва художньо-педагогічною діяльністю, стимулює студентів до подальшого професійного саморозвитку, є витоком їх інтелектуальної активності. *Когнітивно-діяльнісний*, який складається з професійних знань, умінь і навичок майбутніх педагогів-художників, передбачає володіння високим рівнем художньо-педагогічної майстерності, естетичним смаком, художнім мисленням, дає можливість майбутнім учителям образотворчого мистецтва на високому професійному рівні здійснювати художньо-педагогічну діяльність, сприяє готовності до професійно-творчої самореалізації. Обираючи третій, *суб'єктний*, компонент досліджуваного утворення, ми виходили з того, що процес формування готовності до професійно-творчої самореалізації залежить не лише від зовнішнього впливу, а й від самостійної роботи майбутніх педагогів над собою, цілеспрямованих зусиль, направлених на самозміну як майбутнього професіонала; від їхньої волі, свідомості, рішучості та здатності до самоорганізації. Формування готовності до професійно-творчої самореалізації передбачає свідому самостійну діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва, спрямовану на вироблення необхідних для досліджуваного утворення якостей, які відповідають професійним вимогам та сприяють корекції негативних [5].

Технологічний блок моделі містить педагогічні принципи, педагогічні умови, використані засоби, методи і форми роботи, які засновані на демократичному

стилі взаємодії, націлені на підвищення професійного рівня майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Систему педагогічних принципів складають: принцип професійної спрямованості, принцип науковості, принцип оптимізації, принцип емоційності педагогічного процесу. Так, *принцип професійної спрямованості* містить як професійну спрямованість особистості на трудову діяльність та на конкретну професію, так і професійну спрямованість загальної освіти й професійного навчання. Передбачає не тільки професійно значимий матеріал, що вводиться в зміст навчання, а й діяльність, спрямовану на освоєння таких розумових операцій, аналоги яких будуть виконуватися студентами в педагогічній діяльності. Професійна спрямованість художньої підготовки реалізується через систему змістовно-методичних ліній відповідних фахових дисциплін [1].

Згідно з принципом науковості, зміст освіти вищої школи повинен відповідати науковим досягненням у певній галузі. Так, до уваги майбутніх педагогів-художників має надходити лише науково обґрунтована та достовірна інформація, що містить факти, закономірності, процеси та явища, особливості становлення та розвитку наукових відкриттів. Важливою передумовою цього принципу є розвиток пізнавальних інтересів у здобувачів вищої художньо-педагогічної освіти, їхня орієнтація у сучасних дослідницьких методах, систематичне залучення до наукових пошуків та стимулювання готовності до здійснення цих видів діяльності [3].

Принцип оптимізації передбачає якісну реалізацію технології формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва, яка призводить до досягнення поставленої мети. Основні педагогічні дії з оптимізації процесу формування досліджуваної готовності у майбутніх педагогів-художників полягають у наступному: конкретизація завдань; генералізація (виділення головного); міжпредметна координація; вибір варіантів на основі їхньої порівняльної оцінки; диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу; гуманізація; створення відповідних педагогічних умов; поєднання управління і самоуправління; моніторинг; оперативне регулювання і корегування процесу; оцінка його результатів за встановленими критеріями [2].

Принцип емоційності педагогічного процесу сприятиме активізації діяльності як студентів, так і викладача, зняттю психологічних бар'єрів, стимулюванню пізнавальних процесів тощо, що значно підвищуватиме ефективність процесу формування досліджуваного утворення, сприятиме виробленню у майбутніх учителів образотворчого мистецтва ефективних моделей спілкування з учнями.

Реалізація зазначених принципів вирішує протиріччя між теоретичним характером навчальної діяльності та практичним умінням студентів застосовувати набуті знання в майбутній професійній діяльності; сприяє формуванню сукупності професійно значущих понять і прийомів розумової діяльності для вивчення спеціальних дисциплін професійної підготовки. Означені принципи є основою методологічної підготовки до безперервної самоосвіти в галузі художньо-педагогічної діяльності.

Зазначені в моделі педагогічні умови покладені в основу розробки експериментальної методики формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. З нашого погляду, формування досліджуваного цілісного утворення буде більш ефективним, якщо в цей

процес включити такі педагогічні умови:

- актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-творчої діяльності;
- організація самовдосконалення майбутніх педагогів-художників у контексті здійснення майбутньої професійної діяльності;
- створення рефлексивно-освітнього середовища в навчально-виховному процесі ЗВО.

Перша педагогічна умова – актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-педагогічної діяльності – передбачала, що завдяки ціннісному ставленню до неї це утворення набуває позитивного значення для майбутніх учителів образотворчого мистецтва, викликає інтерес та потребу в її опануванні, а отже, сприяє формуванню готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва в цій галузі.

Визначаючи другу педагогічну умову – організація самовдосконалення майбутніх педагогів-художників у контексті здійснення майбутньої професійної діяльності – бралось до уваги, що процес формування готовності до професійно-творчої самореалізації у майбутніх учителів образотворчого мистецтва залежить не лише від зовнішнього впливу, а й від їхньої самостійної роботи над собою, яка виражається у цілеспрямованих зусиллях, направлених на самозміну, від самосвідомості, критичного ставлення до власного професійного становлення, вольових якостей, вироблення стійких настанов на постійне професійне самовдосконалення.

Третя педагогічна умова – створення рефлексивно-освітнього середовища в навчально-виховному процесі ЗВО – передбачала, що значну роль у формуванні досліджуваної готовності майбутніх педагогів-художників займає самооцінка та самоставлення до себе як до майбутнього професіонала. Ми вважали, що для ефективної роботи у напрямі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва є важливими результати поглиблення рефлексивних процесів: здатність студента «конструювати» себе як майбутнього професіонала, переосмислювати власні ставлення, оцінки, здатність до самокорекції відповідно до поставлених вимог.

До зазначених у моделі методів, форм, технологій і засобів роботи належать:

Форми навчально-професійної діяльності: спецкурс «Творча самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва»; лекційні заняття (лекція-огляд, лекція-бесіда або діалог з аудиторією, лекція-дискусія, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, лекція з застосуванням елементів «мозкового штурму», лекція з розбором мікроситуацій, лекція-диспут, лекція-консультація та ін.), семінари, практичні заняття, консультації; форми квазіпрофесійної діяльності (ділова гра, ігрове проєктування, інсценування, мозковий штурм, тренінг, захист інноваційних мініпроєктів та ін.); художня діяльність, оцінка явищ художнього життя, педагогічна практика в умовах навчальних занять (у ролі опонента (викладача-лектора) на проблемній лекції або співведучого на семінарі), аналіз передового педагогічного досвіду, аналіз й обговорення конкретних педагогічних ситуацій, рішення ситуаційних (педагогічних) завдань, проєктування професійних педагогічних завдань, розбір папки з навчальної або робочої документації, складання програми самовдосконалення й усний самозвіт, морфологічний аналіз.

Методи: психологічної саморегуляції, проблемні, рефлексивно-творчі, рефлексивно-діалогові, діалогово-спонукальні.

Технології: системно-діяльнісного підходу, проблемно-діалогового навчання і розвивального навчання, активних методів навчання, медіатехнології, самооцінки та взаємооцінки.

Засоби: навчальні посібники, навчальні програми, технічне устаткування (комп'ютери, презентаційне устаткування), тематичний план роботи спецкурсу «Творча самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва», програма самовдосконалення в контексті здійснення майбутньої професійної діяльності.

Застосування зазначених у моделі умов, методів, технологій, форм і засобів роботи покликане сприяти інтенсифікації процесу формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Результативний блок містить очікуваний результат дослідження, який полягає у сформованості готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Отже, як виявили результати дослідження, застосування зазначених у моделі умов, методів, технологій, форм і засобів роботи покликане сприяти інтенсифікації процесу формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі зосереджені на простеженні індивідуальних особливостей майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі формування готовності до професійно-творчої самореалізації, забезпеченні наступності формування досліджуваного утворення на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональной системы. Москва: Наука, 1978. 399 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса обучения. Общедидактический аспект. Москва: Педагогика, 1977. 256 с.
3. Волкова Е. В. Производство искусства в мире художественной культуры. Москва: Искусство, 1988. 240 с.
4. Грабовецький Б. Є. Основи економічного прогнозування. Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. 162 с.
5. Линенко А. Ф. Педагогична діяльність і готовність до неї. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.

REFERENCES

1. Anokhin, P. K. (1978). *Filosofskie aspekty teorii funktsionalnoj sistemy*. Moskva: Nauka [in Russian].
2. Babanskiy, Yu. K. (1977). *Optimizatsiya uchebno-vospitatelnogo protsessa obucheniya. Obshchedidakticheskiy aspekt*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
3. Volkova, Ye. V. (1988). *Proizvedenie iskusstva v mire khudozhestvennoy kultury*. Moskva: Iskusstvo [in Russian].
4. Hrabovetskyi, B. Ye. (2000). *Osnovy ekonomichnoho prohnozuvannya*. Vinnytsya: VF TANH [in Ukrainian].
5. Lynenko, A. F. (1995). *Pedahohichna diyalnist i hotovnist do nei*. Odesa: OKFA [in Ukrainian].